

Ordningen med særskilte prekentelekster

Den norske kirke har siden høymesseordningen fra 1977 ble tatt i bruk hatt en ordning med hvert å ha noen alternative prekentelekster til de vanlige teksttrekkene, kalt «særskilte prekentelekster». Denne ordningen overlevde reformen av hovedgudstjenesten i 2011 uten større debatt, men har i etterkant vært omstridt. Dette notatet vil gjennomgå utviklingen av denne ordningen og motiveringen for den i de ulike faser.

Opprettelse av ordningen

Ordningen med særskilte prekentelekster ble til i forbindelse med innføring av nye teksttrekker, som ble introdusert sammen med ny høymesse. Tidligere hadde man kun lest epistelen og evangeliet, til gjengjeld ble det lest to evangelietekster slik at hver gudstjeneste hadde tre lesninger.

Forberedelse av nye teksttrekker ble i utgangspunktet gjort i samarbeid med de andre nordiske kirkene, og i forlengelsen av den økumeniske fornyelsen av leksjonariene som ble tilskyndet av den romersk-katolske liturgiske fornyelse. Man ble da enige om å ikke følge det nye katolske systemet med en treårig rekke knyttet til hver av de synoptiske evangeliene, ispedd tekster fra Johannesevangeliet.¹ Isteden gikk man inn for en «nordisk» modell som videreførte et teksttrekkesystem basert på den «gamle rekken», som med noen modifiseringer har vært brukt siden tidlig middelalder. For Norges (og Sveriges) vedkommende ble det innført to viktige reformer knyttet til tekstlesningene. For det første ble gammeltestamentlige tekster introdusert som en fast lesning, og for det annet ble antall teksttrekker redusert fra tre til to. En viktig grunn til det var at man ønsket å redusere antall teksttrekker var at det «gamle» evangeliet, altså første rekke, skulle lyde hvert annet år. Samtidig introduserte man, etter tysk forbilde, en del «overskuddstekster» i form av tilleggstekster som knyttet seg til tematikken for den enkelte søndag. Disse var ment i liturgikommisjonens forslag til teksttrekker tenkt primært som prekentelekster, men også til erstatning for en tilsvarende tekst i inneværende rekke. I forlengelsen av at GT ble foreslått innført som lesning i hver høymesse, spurte liturgikommisjonen i en høring også om muligheter for å bruke GT-tekster som prekentelekst. Svarene på dette var litt sprikende, men liturgikommisjonen argumenterte for at en slik ordning skulle være mulig og tjenlig.²

Liturgikommisjonen foreslo også alternative prekentelekster for årene 1977-78 og 1978-79. For første periode ble det foreslått fire episteltekster og to GT-tekster, mens det i andre periode ble foreslått åtte episteltekster og fire GT-tekster.³ Denne fordelingen viser at bruken av GT-tekster ble innført med en viss forsiktighet, men er også et uttrykk for et syn på de tre tekstene som mer likestilte deler av tekstlesningsdelen i gudstjenesten. Et tegn på dette var flyttingen av lovprisningen fra å være en respons på evangeliet og til å komme ved innledningen til tekstlesningsdelen.⁴

¹ Denne modellen ble etter hvert også den dominerende på protestantisk hold, ettersom både anglikanske og metodistiske kirker tok den i bruk, i tillegg til lutherske kirker i Nord-Amerika.

² NOU 1976:44 s. 8-9. Fakultetene sluttet seg til en slik ordning, mens presteforeningens liturgiske nemnd reiste sterke innvendinger.

³ NOU 1976:44 s. 12.

⁴ NOU 1976:5 s.85

Liturgikommisjonen pekte på at det vil være kirkestyret som bestemmer om og i tilfelle hvor mange alternative prekentelekter som skulle foreskrives for hvert år. Malen med tolv tekster ble uansett videreført under hele perioden med 1977-høymessen. Disse ble de første årene fastlagt for et år av gangen ved kongelig resolusjon,⁵ inntil myndigheten i 1990 ble delegert til Kirkemøtet. Kirkerådet fikk delegert myndigheten videre fra 2000.

Gudstjenestereformen

Gudstjenestereformen 2011 har en annen tenkning knyttet til tekstlesningene enn den tidligere ordningen. Inspirert av økumeniske forbilder og en annen type dramaturgisk tenkning, var det en målsetting å skape en stigning i tekstlesningsdelen, som understreker evangelieteksten som den mest sentrale. Flere virkemidler er brukt for å understreke denne målsettingen: a) Menigheten sitter under de to første tekstene, men reiser seg under lesningen av evangeliet; b) hallelujaverset er flyttet tilbake fra begynnelsen av tekstlesningsdelen til å omkranses evangeliet og c) det understrekes at det alltid skal lyde en tekst fra et av evangeliene i hovedgudstjenesten. Til sammen gir dette ord-delen i dagens hovedgudstjeneste et nokså annerledes preg enn 1977-høymessens tekstlesningsdel.

Vekten på progresjon i tekstlesningene har også fått betydning for utvalget av tekster. Man har gått tilbake til systemet fra før 1977, med tre faste rekker i stedet for en gruppe tilleggstekster for hver søndag. Dermed ble også antallet GT-tekster som leses fast økt betraktelig. I tillegg til disse tre rekkene har hver søndag dessuten en fortellingstekst. Rekken med fortellingstekster overlapper delvis de ordinære tekstrekkene, og er fordelt som følger: 27 fortellinger fra GT, 44 fra evangeliene og 7 fra NT for øvrig.

Dramaturgisk sett faller det naturlig i forlengelsen av dette at tekstene alltid leses i samme rekkefølge. Selve oppbyggingen av liturgien tilsier at evangeliet – som høydepunktet – leses til slutt. Man ønsket også å markere et skille mellom tekstlesningene som sådan og prekenen som kommer i etterkant. Dette reflekteres i høringsforslaget til ny liturgi fra 2008. Her forutsettes det at tekstene alltid leses i samme rekkefølge, og det gis ingen indikasjoner om at en annen tekst skal anses å være prekentelest. Under punkt 11 *Preken* sier rubrikken bare følgende: «Preken over en eller flere av dagens tekster.»

I den endelige behandlingen ble dette endret, som et resultat av høringen. Flere høringsinstanser fremholdt at det var uheldig at den teksten det prekes over ikke kommer umiddelbart før utlegningen. Det fremstår noe uklart om liturgiforslaget fra 2008 faktisk la til grunn at det ikke skulle videreføres, men det ble i tilfelle ikke tematisert. I saksdokumentet om nye tekstrekker til Kirkemøtet 2010 ble spørsmålet kommentert slik:

Særskilte preiketekstar

Vårt noverande tekstrekkesystem har heilt ifrå byrjinga av (november 1977) vorte supplert med ei ordning der preiketeksten frå eit av evangelia 12-13 sön- og heilagdaggar kvart år vert bytta ut enten med ein av de to andre tekstene for dagen eller med ein av tilleggstekstane. Føremålet med dette er å skape

⁵ De ble altså fastlagt av Kongen i statsråd

variasjon og å sjå til at også andre delar av Guds ord enn avsnitta frå evangelia får lyde i preika.

Denne ordninga er korkje tematisert eller handsama i gudstenestereforma, men Kyrkjemøtet har gjeve ei vurdering av henne (sak KM 06/00). Det verkar som om denne ordninga år for år har gått gjennom utan merknader og ut frå høvet til å hente opp lesetekstar som preiketekstar legg Framlegget opp til å vidareføre ordninga, men berre for dagens lesetekstar. (KM 07.1/10)

Denne teksten trenger å nyanseres noe. I Forslaget fra 2008 fantes ikke begrepet «prekentekest», men prekenen kom som en selvstendig del etter tekstlesningene. Som nevnt ovenfor, la rubrikken opp til at predikanten sto fritt til å velge hvilken av tekstene han eller hun ville legge mest vekt på. Dette ble av en del høringsinstanser oppfattet som en uklarhet i Forslaget, og det ble etterspurt en større tydelighet når det gjaldt anvisninger om prekentekest.

Kirkemøtet videreførte dermed den innarbeidede praksis med årlig å fastlegge særskilte prekentekester, og innarbeidet dette i rubrikkene til punkt 12 *Evangelium* og punkt 13 *Preken*, hvor det het: «Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekentekest, kan denne teksten leses her.» Kirkemøtebehandlingen videreførte dermed også begrepet «prekentekest» som en selvstendig størrelse.

Videre ble det vedtatt følgende tekst for *Alminnelige bestemmelser* punkt 29:

Prekenen holdes normalt over evangelieteksten eller en annen prekentekest som er fastsatt av Kirkerådet. Fortellingsteksten kan benyttes i stedet for den oppsatte prekentekest. I særskilte tilfeller kan liturgen velge en fritt valgt bibeltekst som prekentekest.

I praksis ble det dermed også lagt opp til en fortsatt jevnlig rokering av tekstlesningene, om enn i en moderert form. Det er også uklart hvordan denne rokeringen har foregått rundt omkring. I den reviderte utgaven av hovedgudstjenesten, fra 2019, er rubrikken om at prekentekest kan leses under leddet preken fjernet og anvisningen er flyttet til veiledningen.

Utviklingen etter gudstjenestereformen

Allerede i 2012 drøftet NFG saken mer overordnet (NFG 16/12 Særskilte prekentekester 2014/2015). Foranledningen var at Kirkerådets arbeidsutvalg ba NFG «om å drøfte bruk av særskilte preiketekstar i samband med at tekstar skal fastsettas for kyrkjeåret 2014-2015» (KRAU 07/12).

I protokollen fra NFG-møtet heter det:

NFG ønsket en reduksjon av særskilte prekentekester ut fra hensynet til evangelietekstens særlig rolle i den nye gudstjenesteordningen og til at det nå igjen er tre nye tekstrekker. Samtidig er det viktig at prekentekester kan hentes fra GT og andre nytestamentlige tekster enn evangeliene.

I desember 2012 ba så Kirkerådet NFG om en vurdering av ordningen. Sekretariatet utredet saken, og holdt blant annet en mindre konsultasjon med representanter for to av praktikumsinstitusjonene samt noen av dem som hadde vært sentrale i den siste revisjonen av tekstrekkeene. NFG gjorde deretter følgende vedtak:

NFG foreslår at ordningen med særskilte prekentelekter videreføres, i et mer begrenset omfang enn tidligere. Det foreslås en ordning med seks særskilte prekentelekter, normalt tre tekster fra GT og tre tekster fra NT utenom evangeliene.» (NFG 19/13)

Saken ble behandlet av Kirkerådet i 2013 og rådet fattet følgende vedtak:

1. Kirkerådet vedtar at ordningen med *særskilte prekentelekter* opprettholdes.
2. Antallet særskilte prekentelekter i hvert kirkeår skal være seks.
3. I hovedsak er det kirkeårsdagens gammeltestamentlige lesning eller epistelen som brukes som særskilt prekentelest. Unntaksvis kan en bruke en evangelietekst som trenger en særlig fokusering.
4. De særskilte prekentelektene fastsettes hvert år av Kirkerådet etter forslag fra Nemnd for gudstjenesteliv og uttalelse fra Bispemøtet.
5. Vedtaket oversendes Bispemøtet for læremessig uttalelse. (KR 70/13)

Bispemøtet hadde saken til uttalelse og hadde ingen særlige kommentarer (BM 21/14).

I 2017 kom spørsmålet om bruken av særskilte prekentelekter opp på ny. I forbindelse med første gangs behandling av særskilte tekster for perioden 2019-2020 og 2020-2021 (KR 18/17), ble det lagt til et nytt punkt i Kirkerådets vedtak, der NFG bes om å vurdere bruken av særskilte prekentelekter i lys av gudstjenestereformen.

Saken ble deretter sendt Bispemøtet for uttalelse. Bispemøtet fattet følgende vedtak:

Bispemøtet vil understreke at valg av prekentelekter har læremessig betydning for gudstjenestens forkynnelse. Som hovedregel bør evangelieteksten være prekentelest. (...)

4. Bispemøtet støtter Kirkerådets ønske om å igangsette og legge til rette for en evaluering og videre drøfting av ordningen med særskilte prekentelekter som ikke er evangelietekster. En slik praktisk og prinsipiell drøfting av dette spørsmålet bør skje med involvering av både homiletisk og dogmatisk kompetanse. Bispemøtet vil ta initiativ til en konsultasjon om dette.

For øvrig tilrådte biskopene i samme vedtak at i alt tre av tekstene fra Kirkerådets første vedtak ikke ble brukt.

Parallelt med Bispemøtets behandling fulgte NFG opp bestillingen fra Kirkerådets møte. Saken ble drøftet på ny, og fattet følgende vedtak:

NFG har drøftet saken om særskilte prekentelekter i lys av gudstjenestereformen. NFG anbefaler at ordningen fortsetter med 6 særskilte tekster for hvert kirkeår fram til saken om Justeringer av Tekstboken kommer opp på Kirkemøtet. (NFG 24/2017)

Saken ble så tatt opp til annen gangs behandling i Kirkerådet (KR 49/17), som fulgte Bispemøtets tilråding med hensyn til antall tekster. Det overordnede spørsmålet om

videre bruk av særskilte prekentelekter ble ikke berørt i vedtaket, men i saksdokumentet til saken ble både Bispemøtets tilslutning til ønsket om å evaluere ordningen og NFG's vedtak adressert. Det ble videre nevnt at Kirkerådet var i gang med et arbeid med å innhente erfaringer med bruken av den nye tekstboken med tanke på en justering av denne, og at vedtak om særskilte prekentelekter uttrykker at det er naturlig å se denne saken i sammenheng med den påtenkte kirkemøtesaken «Justeringer av Tekstbok for Den norske kirke.»

Arbeidet med justering av tekstboken er imidlertid lagt på is inntil videre, og premisset om å se videre på ordningen med alternative prekentelekter i forbindelse med en slik revisjon har dermed falt bort. Kirkerådets vedtak fra 2013, om seks særskilte tekster for hvert år, hvorav tre skulle vært GT-tekster, må antas å være gjeldende. Ettersom det lenge hersket usikkerhet om hvordan revisjon av tekstrekkene skulle behandles, ble det først i januar 2021 av Kirkerådet vedtatt forslag til alternative tekster for kirkeåret 2021-2022. Disse ble oversendt til Bispemøtet, som i februar 2021 gjorde følgende vedtak:

Bispemøtet viser til saken «Særskilte prekentelekter for kirkeåret 2021-2022», behandlet og vedtatt av Kirkerådet den 29.01.21 (KR 25/21). Bispemøtet ber om en vurdering av om denne ordningen skal opprettholdes og at dette behandles på Kirkemøtet 2021.

Bispemøtet drøftet bruken av tekster fra Det gamle testamentet som prekentelekter. På denne bakgrunn vedtas de tre særskilte prekentelektene Kirkerådet har foreslått for Søndagskvelden, 2. søndag i treenighetstiden og 10. søndag i treenighetstiden for kirkeåret 2021-2022. (BM 3/21)

Bispemøtet reduserte dermed også denne gangen antall tekster som var blitt oversendt. Kirkerådet vedtok på sitt møte i mars å følge Bispemøtets anbefaling, og vedtok tre GT-tekster. Samme møte vedtok også forslag til tekster for perioden 2022-2023, som blir oversendt Bispemøtet for uttalelse.

Oppsummering

Da ordningen med noen særskilte prekentelekter hvert år ble besluttet innført av kirkestyret fra kirkeåret 1977-78, var det begrunnet med et ønske om å legge til rette for at en bredere del av bibeltekstene kunne prekes over. Det kan bl.a. settes i sammenheng med at høymessen var blitt nesten enerådende som gudstjenester med preken. Muligheten for å preke over epistelen var dermed redusert.⁶ I tillegg var det innført en stor gruppe gammeltestamentlige tekster som ikke tidligere var hørt i gudstjenesten. Systemet med et sett tilleggstekster for hver søndag la også til rette for at noen av disse hvert år kunne settes opp som prekentelekter. Liturgikommisjonen la opp til at det var tolv særskilte prekentelekter hvert år, hvorav en tredjedel ble hentet fra GT. Det må antas at dette systemet grovt sett ble videreført av departementet, og senere av Kirkemøtet og Kirkerådet.⁷

Med gudstjenestereformen ble det lagt opp til en annen liturgisk tenkning rundt tekstlesningene. Revisjon av tekstrekkene medførte også at ordningen med tilleggstekster bortfalt og tre tekstrekker ble gjeninnført, deriblant en ny full rekke

⁶ I tidligere tider ble det tradisjonelt prekt over epistelteksten ved aftensangen på søndager. Disse gudstjenestene var i løpet av det foregående århundre i stor grad falt helt bort.

⁷ Det foreligger for øyeblikket ingen samlet statistikk over disse tekstene.

GT-tekster. Begrunnelsen for å sette opp noen særskilte prekentelekter hvert år ble dermed svekket. Det later likevel ikke til at det ble eksplisitt drøftet å fase ordningen ut, og i høringen ble det etterlyst tilrettelegging for at det jevnlig kunne settes opp en annen tekst enn evangelieteksten som prekentelekst.

Det kan dermed slås fast at ordningen med særskilte prekentelekter er en del av nåværende gudstjenesteordning, og en ordning som er villet av Kirkemøtet.

I tråd med kirkemøtevedtakene ble ordningen videreført, men det oppsto raskt uro rundt hvor omfattende den skulle være. Resultatet var et forslag om å redusere omfanget på antall alternative prekentelekter hvert år. Dette ble avgjort av Kirkerådet i 2013, da det ble vedtatt at det skulle være seks tekster i løpet av året, hovedsakelig hentet fra kirkeårsdagens gammeltestamentlige tekst eller episteltekst, med en lik fordeling på hver. Andelen GT-tekster økte slik fra en tredjedel til halvparten av det totale antall. I praksis har imidlertid Bispemøtet ikke alltid gitt sin tilslutning til alle tekstene som var valgt ut, slik at det i ettertid har vært flere år med færre en seks alternative tekster. Det fremstår som uklart hvilket mandat Bispemøtet har til en slik praksis, men Kirkerådet har så langt fulgt Bispemøtets anbefaling i disse tilfellene.

Til tross for uro rundt ordningen, var ikke spørsmålet om videreføring av særskilte prekentelekter et tema som kom opp ved revisjonen av ordning for hovedgudstjenesten i 2019. Det kan likevel synes fornuftig at saken nå fremmes for Kirkemøtet, slik at fremtidig status og eventuelt omfang av ordningen kan fastlegges. Som ovenstående fremstilling viser, er det på det rene at bare Kirkemøtet som kan avgjøre om ordningen skal avsluttes eller videreføres. Dersom svaret på det siste blir bekreftende, bør følgende spørsmål avklares:

- antall tekster hvert år
- fordelingen mellom GT-tekster og NT-tekster
- hvem som for hvert år skal vedta hvilke tekster som skal brukes.

Svaret på de to første spørsmålene vil være avhengig av hva man evt. ønsker å oppnå med ordningen; hvilke tekster som ønskes løftet frem. Når det gjelder det siste spørsmålet, er ordningen i dag delegert til Kirkerådet, men ettersom saken er læresak, må den også rutinemessig innom Bispemøtet. Dette gir en omfattende saksgang, og dersom ordningen videreføres, kan en forenkling være at Kirkemøtet delegerer den årlige utvelgelsen av tekster direkte til Bispemøtet.